

ÖZÜNÜQIYMƏTLƏNDİRMƏ PEDAQOJİ ANLAYIŞ KİMİ

Fidan Sarıbəyli,
ARTİ-nin doktorantı
E-mail: fsaribeyli@mail.ru

açar sözlər: qiymətləndirmə, özünüqiymətləndirmə, təlim, müəllim, şagird, nəticə;

ключевые слова: оценивание, самооценивание, обучение, преподаватель, ученик, результат;

key words: assessment, self-assessment, learning, teacher, pupil, the result.

Özünüqiymətləndirmə anlayışının pedaqoji mahiyyətinin nədən ibarət olması diqqəti cəlb edir. Özünüqiymətləndirmə pedaqoji anlayışı onun psixoloji mahiyyəti ilə də sıx bağlıdır. İlk dəfə psixoloji anlayış kimi istifadə olunan *özünüqiymətləndirmə* termini insanın *mən* obrazını qiymətləndirməsi anlamına gəlir. Şəxsiyyətin formalaşmasında özünüqiymətləndirməyə böyük əhəmiyyət verən rus psixoloqu A.V.Petrovski qeyd etmişdir: “Özü haqqında artıq nə isə bilən insan başqa adama nəzər yetirir, özünü onunla müqayisə

edir, həmin adamın da onun şəxsiyyət kefiyyətlərinə, əməllərinə laqeyd qalmadığını nəzərdə tutur. Bunlar şəxsiyyətin özünə verdiyi qiymətə aid olur və onun mənlilik hissini müəyyən edir”. [2]

Son illərdə təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi getdikcə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qiymətləndirməyə diqqətin artması həm təhsili tənzimləyən qanunvericiliklə, həm də yeni meyllərlə bağlıdır. Müasir dövrdə şagirdlərin bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi onların təlimdə inkişafını təmin edən vəzifələrdən biridir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmənin əsas vasitəsi olan *formativ qiymətləndirmə* şəxsiyyətyö-nümlü təhsilin ən səciyyəvi atributudur. Məhz bu qiymətləndirmə təlim prosesində müəllimin ənənəvi funksiyasının dəyişməsinə, müəllim-şagird münasibətlərinin subyekt-subyekt əməkdaşlığı prinsipləri əsasında formalaşmasını şərtləndirir. “Formativ qiymətləndirmənin obyekt şagirdin öyrənmə prosesidir. Bu prosesdə şagird öz problemlərini şüurlu dərk edir və müəllimin köməyi ilə onun aradan qaldırılması istiqamətində fəaliyyətə qoşulur. Nəticədə nəzarət funksiyasının bir qismi şagirdə ötürülərək, ona öz fəaliyyətini qiymətləndirmək imkanı verir”. (6)

Şagirdlərin təlim prosesində fəal iştirakı, onlarda öz fəaliyyətlərini müstəqil qiymətləndirmək bacarığının formalaşdırılması formativ qiymətləndirmənin əsas funksiyasıdır. “Özünüqiymətləndirmə formativ qiymətləndirmənin bir hissəsidir. Bu zaman şagird öz təlim fəaliyyəti barədə düşünür, onu qiymətləndirir, eləcə də müəyyənləşdirilmiş məqsəd və meyarlar haqqında mülahizələrə dair mühakimə yürüdü, öz işlərinin güclü və zəif tərəflərini müəyyənləşdirir, müvafiq dəyişikliklər edir”. (1, səh.160).

Özünüqiymətləndirmə təlim prosesində şagirdin qazandığı bilik və bacarıqların keyfiyyətini yüksəltməyə imkan verir, onu öz uğur və uğursuzluqları üzərində düşünməyə, fəaliyyətində dönüş yaratmağa təhrik edir.

Pedaqoji ədəbiyyatda özünüqiymətləndirməyə böyük maraq göstərilməsi təlim konsepsiyasında nəzərdə tutulan dəyişikliklərdən qaynaqlanır. Özünüqiymətləndirmə ənənəvi qiymətləndirmədən nə ilə fərqlənir? Ənənəvi qiymətləndirmədə şagird sadəcə müəllimi məmnun etmək üçün tapşırığı yerinə yetirirdi. Özünüqiymətləndirmə kontekstində isə diqqət müəllimi məmnun etməkdən təlim fəaliyyətinə doğru dəyişib. Pedaqoq D.Boudun qeyd etdiyi kimi, “Qiymətləndirmə başqalarını deyil, özünü razı salmaq üçün həyata keçirilməlidir”. (7, səh.3)

Təlimə müasir yanaşmalarda şagirdin təlim prosesində fəal iştirakına, təhsilalanın məsuliyyət hissənə, bacarıqlarına, dialoqa, eləcə də təlim fəaliyyətinin qarşılıqlı əməkdaşlıq modellə-

rinə əsaslanaraq qurulur. Biliyin əməkdaşlıq yolu ilə əldə edilməsi metodunu tədris prosesində aparıcı xətt kimi görən müəllimlər qiymətləndirmə prosesində şagirdləri daha fəal iştiraka təşviq etməyin əhəmiyyətini anlaşırlar. Özünüqiymətləndirmə şagirdləri öz təlim fəaliyyətləri haqqında düşünməyə sövq edir, onların məsuliyyət hissini və müstəqilliyini artırır.

“Şagirdin məsuliyyət hissini və mühakimə yürütmək bacarığını artıran özünüqiymətləndirmə ömür boyu öyrənmək üçün lazım olan bacarıqdır. Bundan başqa, özünüqiymətləndirmə prosesi şagirdləri yalnız cavabını bildikləri problemləri deyil, həm də cavabını bilmədikləri problemləri həll etmək üçün imkan yaradır. Belə ki, özünüqiymətləndirmə şagirdlərə nəzəriyyəni, təcrübəni öz həyatları ilə əlaqələndirməyi öyrədir”. (7, səh.57)

Təəssüf ki, bir çox müəllimlər hələ də qiymətləndirmə prosesində bütün imkanları və hakimiyyəti öz əllərində saxlamağa meyillidirlər. Müəllimin bütün imkanları öz əlində saxlaması və təkbaşına seçim etməsi təhsilalanın inkişaf potensialını bir sıra aspektlərdə məhdudlaşdırır. Bəzi müəllimlər konstruktiv təlim prinsiplərini özündə ehtiva edən təlim mühiti yaratmağa çalışsalar da, qiymətləndirmə tapşırıqlarının hazırlanması və icrası zamanı onlar unudulur. Özünüqiymətləndirmə tapşırıqları şagirdləri təlim fəaliyyətinə yiyələnməyə həvəsləndirir.

Özünüqiymətləndirmə bu qədər əhəmiyyətlidirsə, onun səmərəli surətdə həyata keçirilməsi də maraq doğurur. “Özünüqiymətləndirmə bacarıqlarının inkişafı üçün şagirdlərin təcrübəyə və yardıma ehtiyacı var. Müəllim şagirdləri əvvəlcədən məlumatlandırılmalı, bu barədə onlarla söhbətlər aparmalı, yarana biləcək problemləri müəyyən etməli və qabaqlayıcı tədbirlər görməlidir. Obyektiv qiymətləndirmənin təmin edilməsi üçün şagird öz fəaliyyətinin nəticələrinin necə qiymətləndirilməsini aydın təsəvvür etməli, əsas diqqəti təlim məqsədinə yönəltməyi bacarmalı, inkişaf etmiş tənqidi təfəkkür vərdişlərinə və yüksək obyektivlik hissinə malik olmalıdır”. (6).

Şagirdlərin öz fəaliyyətlərində dürüst olması üçün narahatlıq doğuran amillər nəzərə alınmalıdır. Verdiyi informasiyanın sonradan onun əleyhinə yönəldiləcəyi fikri təhsilalanı narahat etməməlidir.

Psixoloq Elxan Bəylərov özünüqiymətləndirmə bacarıqlarının tədricən inkişaf etdirilməsi mərhələlərini aşağıdakı kimi göstərmişdir:

1. Müəllim şagirdin işini yoxlayır, səhvləri düzəldir və onu qiymətləndirmədən şagirdə qaytarır. Şagird yol verdiyi səhvləri təhlil edir və meyarlara əsasən onu özü qiymətləndirir.

2. Müəllim səhvlərin yerlərini qeyd edir, onları düzəltmədən işi şagirdə qaytarır. Şagird səhvləri özü düzəldir, müəllimlə razılaşdırmaqla işini qiymətləndirir.

3. Müəllim işləri yoxlayır və heç bir qeyd aparmadan buraxılan səhvlərin aid olduğu bölmələrə dair məlumatları uşaqlarla təkrarlayır. Sonra isə bu məlumatlara əsaslanaraq, onlara öz işlərini yenidən yoxlamağı və qiymətləndirməyi təklif edir.

4. Şagirdə, müəllimin müdaxiləsi olmadan, öz işini yoxlamaq və qiymətləndirmək təklif edilir.

Qiymətləndirmə metodlarının elementləri bunlardır:

- tələb olunan meyarların müəyyənləşdirilməsi;
- onların əsasında göstərilən fəaliyyətin keyfiyyəti haqqında mühakimənin yürüdülməsi.

Özünüqiymətləndirmə tətbiq edilərkən bu aspektlər nəzərə alınmalıdır. Şagird qiymətləndirmə meyarları ilə əvvəlcədən tanış edilməlidir. Təlim prosesində onlar daim şagirdlərin gözləri önündə olmalıdır. Bu, tapşırıqlar üzərində işləyərkən onları əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş meyarlara nəzər salmağa və onlar əsasında öz fəaliyyətlərini yoxlamağa sövq edir. Meyarları nəzərə almaq təlimin keyfiyyətini təşkil edən amilləri daha yaxşı anlamağa imkan yaradır.

Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə meyarlarının hazırlanması prosesinə cəlb edilmələri çox yaxşı olardı. Bu, onların müəyyən sahədə müsbət nəticə əldə etməyin yolları haqqında dərin anlayışa malik olmalarına imkan yaradacaqdır. Pedaqoq D.Boud və N.Falçikovun qeyd etdikləri kimi, qiymətləndirmə formaları, seçimləri və meyarlarının hazırlanmasında şagirdlərin fəal iştirakı və mühakimələri onların gələcək həyatına fasiləsiz hazırlıq prosesi hesab edilə bilər. Nəzərə

rə alınmalıdır ki, təlimin davam etdirilməsi hansı bilikləri öyrənməyə ehtiyacın olduğunu müəyyən etdikdən sonra mümkündür. Şagirdlərin yiyələndikləri biliklər haqqında fikir bildirməsi həmin prosesin ayrılmaz hissəsi olmalıdır. Əgər şagird təlimdə əldə etdiyi inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirə bilirsə, onda təlimi davam etdirməyə motivasiya yaranacaq.

ədəbiyyat

1. Andrade, H., and Du, Y. Student responses to criteria-referenced self-assessment. *Assessment & Evaluation In Higher Education*. (2007). 32 (2)
2. Ümumi psixologiya. (A.V.Petrovskinin redaktəsi ilə). Bakı, 1983.
3. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. "Kurikulum" jurnalı, 2009, № 2.
4. Bayramov Ə.S. Şəxsiyyətin təşəkkülünün aktual psixoloji problemləri. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1981.
5. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya Bakı : "Qarı-poliqraf", 2003.
6. Bəylərov E. Formativ qiymətləndirmə. "Kurikulum" jurnalı, 2011, № 3 (15).
7. Boud D. Enhancing learning through self assessment. London: "Kogan Page", 1995.
8. Boud D., Falchikov N. Aligning assessment with long-term learning. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2006. 31(4).

САМООЦЕННИВАНИЕ, КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ резюме

В статье самооценивание рассматривается как педагогическая концепция. Отмечается, что самооценивание привела к изменению традиционной культуры оценивания. В контексте самооценивания внимание сосредоточено на процессе обучения, но не на удовлетворении учителей. Самооценивание побуждает учащихся думать об учебной деятельности и повышает их чувство ответственности и независимости.

SELF-ASSESSMENT AS A PEDAGOGIC CONCEPT summary

In the article, self-evaluation is seen as a pedagogical concept. It is noted that self-evaluation led to a change in the traditional culture of evaluation. In the context of self-evaluation, attention is focused on the learning process, but not on the satisfaction of teachers. Self-evaluation encourages students to think about learning activities and increases their sense of responsibility and independence.

JURNAL AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİ YANINDA ALİ ATTESTASIYA KOMİSSİYASININ QƏRARI İLƏ TÖVSIYƏ OLUNAN NƏŞRLƏR SİYAHISINA DAXİL EDİLMİŞDİR.